

**Bondsprezident Joachim Gauck
tijdens de ceremonie van de „Dies Natalis“ ter gelegenheid
van de toekenning van een eredoctoraat van de
Universiteit Maastricht aan de Bondsprezident bij zijn
bezoek aan het Koninkrijk der Nederlanden
op 7 februari 2017
in Maastricht/Nederland**

Wat is het fijn om op deze historische dag bij u in Maastricht te zijn. We vieren de Dies Natalis van uw universiteit, maar tevens vieren we een mijlpaal van het Europese verenigingsproces, dat precies 25 jaar geleden hier door ondertekening van het Verdrag van Maastricht is ingezet. Het verheugt me, dat zoveel jonge mensen uit alle landen van Europa dit meevieren, hier op het Vrijthof in het hart van de oude binnenstad, en in het Sphinxkwartier met zijn moderne architectuur. Wat een indrukwekkend beeld van een levend, verenigd Europa. Het getuigt van ons gemeenschappelijk verleden en heden, en het geeft ons moed voor de toekomst.

Hier in Maastricht ontstond in Europa een kwart eeuw geleden een hechtere band. En wie vandaag de dag naar deze stad komt, realiseert zich eens te meer, dat ons Europeanen allang veel meer verbindt dan verdragen. Maastricht is een kosmopolitische plaats voor ontmoetingen, beïnvloed door haar ligging tussen België en Duitsland, Vlaanderen en Wallonië, en ook door de nabijheid van Luxemburg. Duizenden studenten uit het buitenland dragen bij aan de culturele verscheidenheid; op straten en pleinen is een unieke mengelmoes van talen te horen. Politiek en bedrijfsleven, maar ook samenlevingen zijn in de regio Maas-Rijn innig met elkaar verweven, over de grenzen heen.

Hier bij u is de geest van het eenwordingsproces te voelen, ook in deze tijden van grote uitdagingen. Een Duitse afgestudeerde van uw universiteit heeft dat eens in een groot Duits weekblad zo beschreven: „Maastricht ligt midden in Europa, maar Europa ligt ook in Maastricht, misschien wel meer dan ergens anders. (...) De idee van Europa is hier werkelijkheid geworden (...).“

ook uw universiteit is op speciale wijze betrokken bij de Europese gedachte. Wie hier studeert, zet zich vaak ook in zijn of haar latere leven in voor een verenigd Europa. Ik ben zeer dankbaar, dat juist dit instituut me vandaag het eredoctoraat wil verlenen. En ik was vooral bijzonder blij, toen ik hoorde dat het voorstel voor de toekenning van de studenten zelf kwam. Voor mij is dat een belangrijk teken, dat het Europese project en de Europese waarden ons ook ongeacht de leeftijd verbinden.

Uw generatie van jonge mensen en mijn generatie - we kijken vanuit heel verschillende perspectieven naar Europa. Daarom is het zo belangrijk dat we ons tot elkaar wenden, dat we met elkaar van gedachten wisselen over ervaringen, verwachtingen en zorgen. We moeten ook van gedachten wisselen met degenen die niet alleen verwachtingen, maar ook angsten en zorgen hebben. Laat ik vandaag eens in het kort zeggen, wat me beweegt als ik aan de Europese Unie denk.

Ik zelf ben geboren in 1940, aan het begin van de door Duitsland ontketende verschrikkelijke en wrede Tweede Wereldoorlog, die onvoorstelbaar veel leed over het hele continent heeft gebracht, en ook over Nederland. Na de bevrijding van Europa van het nationaalsocialisme en de deling van mijn vaderland groeide ik op in het deel dat de communistische machthebbers „Duitse Democratische Republiek“ noemden. Een nogal gedurfde benaming door degenen die deze hadden verzonnen, want in werkelijkheid ging het om een dictatoriaal bewind dat afhankelijk was van de Sovjet-Unie. In die tijd, en vooral sinds de bouw van de Berlijnse Muur, nestelde zich in mijn hart een verlangen – het verlangen naar een Europa in vrijheid. Ik herinner me nog goed mijn gevoelens, die ik overigens met miljoenen andere mensen achter het IJzeren Gordijn deelde. Een heel eenvoudig voorbeeld: Ik wandel met mijn zoontjes langs de kust van de Oostzee, achter ons het bewaakte land en voor ons de bewaakte zee. En we kijken naar een wit schip dat net de haven uit vaart, het is de veerboot naar Denemarken. Mijn twee kleine jongens zeggen: „Ah, we willen meevaren.“ En ik zeg tegen hen: „Op die boot kunnen we niet meevaren.“ „Maar er zijn toch mensen op!“ „Ja,“ zeg ik, „maar dat zijn andere mensen, die zijn uit het Westen. Wij mogen niet meevaren.“ Wij wisten wat we onze kinderen dienden te leren: Wij niet, wij zitten gevangen. En in zulke tijden ontstaan, of dat nu aan de Oostzee is of in de bergen, gevoelens van verdriet en pijn, van woede en toorn. Dat was dan de keerzijde van mijn verlangen naar een verenigd Europa.

Jaren later, na ontelbare teleurstellingen, ontkiemde dan eensklaps de hoop, toen in Polen de vrijheidsbeweging ontstond. En bij ons, tijdens de vreedzame revoluties in 1989, droomde ik ervan dat we deel uitmaakten van een Europa dat door vrijheid en recht gekenmerkt werd. Ik droomde dat de Europese traditie van de verlichting zich na de verschrikkelijke ervaringen met de totalitaire ideologieën van de

20e eeuw voor eens en voor altijd zou overwinnen. En toen beleefden we dat dromen werkelijkheid werden – niet in de laatste plaats doordat ontelbare mensen in Warschau en Praag, in Boedapest, Leipzig en vele, vele andere plaatsen in Midden- en Oost-Europa de straat op gingen om hun stem te laten horen tegen onrecht, tegen onderdrukking.

We weten dus, dat dromen geschiedenis kunnen worden. En dromen zijn vaak drijfveren voor historische veranderingen. Maar we weten ook dat we niet bij dromen stil mogen blijven staan. En overigens ook niet bij de periode van de bevrijding. Want bevrijding is altijd iets prachtigs, iets overweldigends. Het is als een bruiloft. Maar vrijheid is dan vaak iets als een huwelijk – ook mooi. Maar in die vrijheid zijn uitbundige gevoelens dan een zeldzaamheid – ik heb het nu over de politiek –, meer dan een zeldzaamheid. Dan moet datgene wat eens visioenen waren, politiek in gang worden gezet. Dan moeten bijvoorbeeld verdragen worden gesloten en wetten worden gemaakt. En juist dat is hier in deze stad gelukt: het verdrag van Maastricht. Dit verdrag is, zoals de historicus Heinrich August Winkler zei, een „kwalitatieve sprong in de geschiedenis van de West-Europese integratie“. Voor mij is het echter niet alleen een verdrag, een belangrijk document. Het is ook een symbool voor een in vrede en vrijheid verenigd Europa. Voor een Europa, dat staat voor de waarden van de verlichting van het Westen: voor democratie, de rechtsstaat, de eerbiediging van de mensenrechten, de erkenning van de scheiding der machten, de bescherming van minderheden, de gelijkheid van mannen en vrouwen. Met de verdieping, maar ook de verbreding van de Europese Unie, niet in het minst door het opnemen van de Midden- en Oost-Europese staten, is de droom vervuld van een continent waar democratische staten en hun burgers economisch, politiek en maatschappelijk nauw met elkaar verbonden zijn.

Het Verdrag van Maastricht is voor mij echter ook het symbool voor een project dat nog niet voltooid is en dat ook tegenslagen moet kunnen verwerken. Het staat voor een project, waarvoor wij, de burgers van Europa, ons moeten blijven inzetten. In de preambule wordt, voortbouwend op de Verdragen van Rome van 1957, gesproken van „het proces van totstandbrenging van een steeds hechter verbond tussen de volkeren van Europa“. Deze formulering verplicht ons niet tot een bepaalde vorm van de Europese Unie, niet tot een institutioneel doel. Het is een herinnering, het is een aansporing om ons Europa stap voor stap vorm te geven. De Europese Unie is dus een werk in progress. Ze is een doorlopend proces, geïnspireerd door het idee dat de mensen in Europa bij elkaar horen en er een Europees gemeenschapsgevoel kan groeien.

We weten dat het Verdrag van Maastricht een historisch compromis is. Het was en is om heel verschillende redenen omstrede en het heeft door latere verdragen verscheidene wijzigingen ondergaan. De lidstaten creëerden een complexe architectuur „sui

generis", waarvoor het Duitse Bundesverfassungsgericht het begrip „Staatenverbund" introduceerde, om onderscheid te maken met de statenbond enerzijds en de bondsstaat anderzijds. We weten ook dat het verdrag de basis heeft gelegd voor de Economische en Monetaire Unie, maar het economisch en financieel beleid voornamelijk op nationaal niveau heeft gelaten. Het was ook deze constructie die de Europese Unie in een gevaarlijke onbalans heeft gebracht. De financiële en economische crisis, maar vooral de sterk gestegen staatsschulden in de eurozone, werken tot op heden door, en ze zullen ons ook nog lang blijven bezighouden.

Het verdrag is echter ook een van de grondslagen voor veel dingen die nu goed gaan in Europa en waarvan wij Europeanen dagelijks de vruchten plukken. Ik benadruk dit ook, omdat veel mensen zich daar niet eens van bewust zijn. De Europese Unie werkt immers op talrijke gebieden heel goed en ze levert voor haar burgers heel concrete voordelen op. Ze zorgt bijvoorbeeld voor bewegingsvrijheid, die vooral jonge mensen als vanzelfsprekend ervaren en die waarschijnlijk niemand zou willen missen. Wij Europeanen kunnen binnen de EU wonen, werken en studeren waar we willen. De Europese Unie, zij biedt ons ook economische mogelijkheden. Producenten kunnen tegen dezelfde concurrentievoorwaarden gebruik maken van het potentieel van de interne markt, de consumenten kunnen beschikken over een breed aanbod, vaak tegen lagere prijzen – ik denk bijvoorbeeld aan telefoon en internet.

De Europese Unie schept niet alleen vrije ruimte en mogelijkheden, ze biedt haar burgers ook bescherming. Normen en standaarden die de lidstaten zijn overeengekomen, verhogen bijvoorbeeld de veiligheid op het werk, ze beschermen de gezondheid van de consumenten en ontzien het milieu. Zonder de belangrijke stem van de Europese Unie maakte ook de wereldwijde klimaatbescherming niet echt vorderingen. Veel van de Europese regelingen werken door in andere landen, ook omdat de EU een gewaardeerde handelspartner is. Dan denk ik ook aan gerichte structurele hulp, die ertoe bijdraagt dat regio's dankzij creatieve en innovatieve projecten tot ontwikkeling kunnen komen. Wanneer men helemaal naar het westen van ons werelddeel gaat en helemaal naar het oosten, dan beseft men, hoe belangrijk deze structurele hulp voor de ontwikkeling van bepaalde regio's in Europa was. Wie door Europa reist, kan op veel plaatsen genieten van historische bouwkunst en natuurparken, die met middelen van de Europese Unie gerestaureerd worden of behouden blijven. En die kan bedrijven en universiteiten bezoeken, waar mensen uit heel Europa samen aan de innovaties van morgen werken.

Ik ben mij ervan bewust dat dit thans, 25 jaar na ondertekening van het Verdrag van Maastricht, in de schaduw staat van de enorme uitdagingen waarmee de Europese Unie en haar lidstaten

geconfronteerd worden. De financiële en economische crisis, oorlogen en conflicten in onze buurlanden, verschrikkelijke terroristische aanslagen, de komst van vluchtelingen, de Brexit en de toekomst van het trans-Atlantische partnerschap – dat alles en nog veel meer vereist een sterk, verenigd Europa. Wat we nu echter in deze situatie zien, is een Unie die door crises en twijfels wordt geplaagd. Belangenconflicten komen duidelijker aan de oppervlakte, de grenzen van de solidariteit worden zichtbaar, nationalistische en populistische krachten krijgen meer aanhang, antirationeel denken viert hoogtij, er zijn zogenaamde alternatieve feiten en dergelijke. Onze eenheid en onze gemeenschappelijke waarden zijn blijkbaar bij veel mensen onder druk komen te staan, en dat niet alleen in Europa, maar ook in andere delen van de wereld.

En daarom wil ik vanmiddag ook niet over details van het Verdrag van Maastricht praten. Het gaat mij in deze onzekere tijden om iets anders. De belangrijkste vraag is immers: Hoe slagen de politiek verantwoordelijken erin, weer vertrouwen in de Europese Unie te wekken? En wat kunnen wij, de burgers, wie Europa ter harte gaat, wat kunnen wij samen doen om het Europese project - waarvoor tijdens de omwenteling in 1989-1990 zoveel enthousiasme bestond - nieuw leven in te blazen?

We kunnen in Europa sinds jaren iets beleven wat we ons twintig, dertig jaar geleden niet konden voorstellen. Er bestaat zoiets als een vervreemding tussen de politieke elite en grote delen van de bevolking. Tussen degenen die over politiek praten en die debatteren, die naar politieke uitzendingen op de televisie kijken en die politieke artikelen in de krant lezen en tussen degenen die weinig of helemaal niet over politiek praten, maar wél kiezers zijn. De eerste tekenen van deze ontwikkeling werden reeds in het begin van de jaren negentig zichtbaar, toen het Verdrag van Maastricht door de lidstaten moest worden geratificeerd. In veel landen hadden de burgers destijds twijfels en zorgen over de plannen, en wel om zeer uiteenlopende redenen. Ook in mijn land, in Duitsland, begon destijds de maatschappelijke consensus over het Europese beleid langzaam af te brokkelen, een beleid dat West-Duitsland overigens tientallen jaren lang had gekenmerkt. Toen kwamen de Denen, die het verdrag in een referendum in eerste instantie afkeurden, en zo tot uitdrukking brachten wat er in veel landen van Europa te merken was: Bij de bevolking bestonden er bezwaren tegen het resultaat van de onderhandelingen van de regeringen. Veel mensen hadden de indruk, dat de eenwording door de uitvoerende machten achter hun rug om erdoor was gedrukt. En dat hun, wat hun nu werd voorgelegd, eigenlijk te ver ging.

De geschiedenis van het Verdrag van Maastricht en van de volgende stappen naar meer integratie laten zien, dat de politieke elite op de weg naar een steeds hechtere vereniging soms beslissingen

heeft genomen waar een deel van de burgers niet achter kon staan en een ander deel dat ook niet wilde. Thans, in de grootste vertrouwenscrisis sinds de oprichting van het Europese project, zien we dat nog veel duidelijker: De Europese Unie kan niet alleen door de elite tot stand worden gebracht. Een verenigd Europa kan niet tegen de volkeren in worden opgericht, maar alleen met hen.

Een van de belangrijkste taken die de regeringen hebben is daarom, de bevolking op de hoogte te stellen van besluiten die op Europees niveau worden genomen, en ook permanent te informeren. Het is belangrijk dat politici Europese plannen toelichten, in heldere, aanschouwelijke taal, zonder daarbij overdreven verwachtingen te wekken. Het is echter ook belangrijk dat regeringen van lidstaten geen dubbelspel spelen door in Brussel besluiten goed te keuren en daarop vervolgens op nationaal niveau zo nu en dan kritiek te leveren of, nog erger, ze zelfs tegen te werken. Want van een dergelijke opstelling profiteren uiteindelijk immers alleen de populisten, die zo anti-Europese argumenten gratis krijgen thuisbezorgd. En nog iets: We moeten niet te veel aan de Europese Unie overdragen. Wat op nationaal niveau beter geregeld kan worden, zou daar ook geregeld moeten worden. We kennen het oude beginsel van subsidiariteit en we moeten erover nadenken hoe we met dat beginsel, dat in het Verdrag van Maastricht is vastgelegd, nog meer rekening kunnen houden.

Dat alles is onontbeerlijk, maar het zal niet genoeg zijn om de vertrouwenscrisis te beëindigen. De twijfels en zorgen die veel mensen in Europa hebben, zitten dieper.

We leven thans, in deze tijd van mondialisering, in steeds grotere actiegebieden. We weten dat allang, maar we ervaren het niet allemaal op dezelfde manier. De vrijheid heeft degenen die daarin de weg kennen, veel mogelijkheden geboden. Met name voor mensen die goed zijn opgeleid, vreemde talen kennen en de grens over kunnen en willen gaan. Deze kosmopolitische elite, wereldburgers zoals u hier in de zaal, plukt de vruchten van deze ontwikkeling. Wij allen en velen om ons heen maken gebruik van deze ontwikkeling. En dat is goed. Er bestaan echter, niet alleen in Europa, ook groepen mensen die sceptisch staan tegenover de mondialisering en de snelle veranderingen, omdat ze er geen profijt van hebben of zelfs nadelen op de koop toe moeten nemen. Deze mensen ondervinden dat hun sociale positie achteruitgaat, of dat hun leefomgeving van hen vervreemdt. In het steeds groter wordende gebied verlangen ze naar een plek waar ze zich thuis voelen.

Ik ben ervan overtuigd dat deze worsteling met de mondialisering een van de redenen is dat mensen kritiek hebben op de Europese Unie of er zich zelfs van afkeren. omdat die mensen bang zijn voor het verdwijnen van de grenzen, in welke vorm dan ook. Luuk van Middelaar, Nederlands historicus en filosoof, heeft het ooit duidelijk

geformuleerd: Sommigen, zegt hij, zien in de EU „een bondgenoot van de globalisering met haar goederen- en mensenstromen“, maar geen bastion tegen de soms negatieve gevolgen daarvan. Veel mensen zien in de Europese Unie een gebied, maar geen plaats waar ze zich geborgen kunnen voelen. En daarom verlangen sommigen naar terugtrekking in de eigen natiestaat en zijn gevoelig voor isolationistische verleidingen. Bij sommigen is de bereidheid tot het afstraffen van de elite groter dan de bereidheid om thematische debatten aan te gaan, of draagkrachtige projecten voor de toekomst te ontwikkelen. En soms slaan vrees en onzekerheid zelfs om in haat tegen alles wat buitenlands is en tegen de buitenlanders.

De behoefte om ergens bij te horen is iets zeer menselijks. Dat zomaar reactionair te noemen, is te kort door de bocht. We moeten ons realiseren dat achter de eurosceptis vaak alleen maar de wens schuilt dat men zich thuis kan voelen, een eigen plek kan hebben. Mensen hebben een plek nodig waar ze zich thuis voelen, ze willen ergens bij horen. Met dat besef hadden veel mensen in mijn land, vooral intellectuelen, lange tijd grote moeite. Het is daarom des te belangrijker dat we nu zeggen: In ons verenigd Europa van openheid en diversiteit blijft een omgeving waar men zich thuis voelt mogelijk, is er een thuis en wordt thuis een plek voor degenen die geborgenheid zoeken. Laten we ook met dat feit in het achterhoofd ons inzetten voor de Europese Unie!

Een belangrijke bron van identiteit is en blijft naast de eigen regio, die ons heeft gevormd, de natie. Na de schending van de beschaving door het nationaalsocialisme hadden veel Duitsers, ook ik, er problemen mee om dat toe te geven. Omdat een onmenselijk, agressief nationalisme Europa en grote delen van de wereld in de ellende had gestort, was de Duitse natiestaat in moreel diskrediet geraakt. Sommigen streefden daarom naar Europese eenwording, om deze als destructief beschouwde natiestaat voor eens en voor altijd te boven te komen. Het woord „postnationaal“, dat voor het eerst in Duitsland opdook in de jaren zeventig, is een afspiegeling van die wens.

Maar hoe terecht de kritiek op het overdreven nationalisme ook was en hoe voor de hand liggend de gedachte van het te boven komen van de natiestaat voor menigeen ook leek: De nauwe samenwerking tussen de staten en het hechte verbond van de volkeren van Europa zijn niet gericht op de opheffing van nationale identiteiten. En al hadden sommigen dat misschien graag anders gezien – zelfs de grote stap naar een inniger samenwerking, zoals waartoe in Maastricht 25 jaar geleden werd besloten, vormde geen postnationaal maar een supranationaal verbond vanuit een zowel eenvoudig als diepgaand inzicht: Een verenigd Europa kan niet tegen de natiestaten in groeien, maar alleen met hun instemming en in consensus daarmee.

Binnen de Europese Unie blijft ruimte voor verschillende culturen, ervaringen en tradities. Ons Europa blijft een geheel met verschillende achtergronden. Maar op de grondslag van regionale en nationale identiteiten kan een gezamenlijk wij-gevoel groeien. Dat weten we. We kunnen Limburger en Nederlander, Beier en Duitser zijn en ons tegelijkertijd allemaal samen Europeaan voelen. Dat kan en zo doen we het ook. Dat Europa ons een gemeenschappelijk geestelijk thuis biedt, beseffen we vaak immers pas echt, wanneer we ons in een andere culturele omgeving bevinden en van buitenaf naar ons continent kijken. Of wanneer we op ons continent met mensen uit een andere culturele omgeving in aanraking komen, zoals hier in Maastricht dagelijks gebeurt.

De burgers van Europa zijn allemaal kinderen van hetzelfde culturele erfgoed: van de oudheid, de reformatie en de verlichting, de renaissance en het humanisme, de republikeinse ideeën van de revoluties van 1789 en 1848. Kinderen ook van het historische eenwordingsproject na de Tweede Wereldoorlog en de bevrijdingsbeweging van de Oost- en Midden-Europeanen in 1989 en 1990. Dit laatste, deze beweging van 1989-1990 richting Europa, was als een hernieuwde eed op de waarden van de democratie, een ja dat alsnog kwam van de volkeren in het oosten, die voordien met geweld verre werden gehouden van het verenigde Europa dat u hier in het westen al zo lang had opgebouwd.

Met het oog op de vertrouwenscrisis in Europa kunnen we het project van de Europese eenwording niet gewoon met een koppig „Nu meer dan ooit!“ voortzetten. Ik moet toegeven, dat „Nu meer dan ooit“ bevalt me natuurlijk veel beter dan wanneer we onze kop in het zand steken en de vlucht nemen voor de populisten, dat is duidelijk. Toch wil ik pleiten voor een andere variant. Bij mijn ambtsaanvaarding vormde de „ever closer union“ voor mij nog het onbetwiste doel. Thans gaat het er niet alleen meer om, de lidstaten van de EU gewoon steeds dichter bij elkaar te brengen, maar om een uit elkaar drijven van de EU te voorkomen, want dat dit mogelijk is, is toch eclatant met de Brexit gebleken. Het is dus noodzakelijk om te bedenken: Wie de EU wil behouden, moet ook zoeken naar nieuwe mogelijkheden van samenwerking. Hij moet wellicht ook incalculeren, dat de Europese beweging een creatieve pauze nodig heeft, men kan daarbij het doel toch in het oog blijven houden. Maar niet alles wat in haast gebeurt, gebeurt op de goede manier. En daarom zijn mijn gedachten niet de gedachten van een euroscepticus, maar de gedachten van iemand die van Europa houdt, die zich echter gezien de uiteenlopende gevoelens in de verschillende leefwerelden van de Europese bevolkingen afvraagt: Is het voor ons, die zozeer van Europa houden dat we de programma's hebben versneld, is het voor ons wel zo'n goed advies om in deze tijden de voorkeur te geven aan verdere versnelling boven

een creatieve pauze en, laten we het zo zeggen, boven een creatieve vertraging bij de uitvoering van het Europese eenwordingsproject?

Een zelfkritische blik toont immers ook dat verantwoordelijke politici op Europees en nationaal niveau niet helemaal vrij van fouten zijn. Dat waren ze niet en dat zullen ze vermoedelijk ook in de toekomst niet zijn. Ik herinner u er alleen maar aan, dat de EU-lidstaten zichzelf regels hebben opgelegd bij begrotingstekorten, en dat de ene na de andere regering niet aan deze regels kon voldoen. Of misschien hebben we te lang aan Dublin vastgehouden, hoewel de zwakke punten van de Dublin-regeling bekend waren. Zo werden problemen voor een deel op de lange baan geschoven. Dat geldt ook voor onze monetaire unie. Is ze tot op heden voldoende stabiel? Nou ja, er zijn nog wel een paar wensen. Toen hebben we reddingsmechanismen ontwikkeld, en dat was goed, dat was volkomen juist dat de politiek dat heeft gedaan. Maar het was dan ook vaak zo, dat de draagwijdte van deze mechanismen niet voldoende aan de burgers werd duidelijk gemaakt. Dan is er gebrek aan communicatie. En dat kan snel omslaan in een agressieve antipolitiek, een afwijzende houding. Onopgelost bleef ook het probleem van de Europese ongelijktijdigheden, bijvoorbeeld in de welvaart, in de verschillende sociale standaarden en ook in de verschillende veranderingen van mentaliteiten. En hoe meer de indruk ontstond dat er te veel gevraagd werd van de Europese Unie, of dat ze sommige staten benadeelde, terwijl ze voor andere van nut was, des te meer invloed kregen populistische partijen die zich principieel verzetten tegen de vermeende ondoorzichtige en ingewikkelde regels.

Zo heeft het Europese project tegenwind gekregen, en dat niet alleen van binnenuit, maar ook van buitenaf. En in deze situatie van tegenwind ontmoeten we elkaar hier en gedenken we vandaag. We blijven er ook bij om Europa te gedenken, maar we nemen deze stromingen waar, we reageren erop. Reeds sinds geruime tijd ondervinden we iets wat we voordien ook niet zo kenden, pogingen tot destabilisatie, bijvoorbeeld door cyberaanvallen, nepnieuws en steun aan eurosceptische regeringen en partijen binnen de EU, zoals die door Rusland wordt gegeven. In de afgelopen tijd horen we nu ook uit de Verenigde Staten, die zo belangrijk waren en zijn voor de vrijheid van Europa, stemmen die wensen dat er na Groot-Brittannië meer landen uit de Europese Unie treden. Dan kunnen wij alleen maar zeggen: Dat wensen wij niet!

Ja, ik denk dat de Europese Unie op een tweekluis staat. Misschien verkeert ze ook echt in een crisis. Maar hoe moet het nu verder? Misschien terug naar natiestaten, waarvan ieder voor zich voor een economische, politieke en veilige plek op het continent en de wereld vecht? Dat hadden we in Europa al eeuwenlang. En moeten die landen dan soms weer in concurrentie treden met de burens, op zoek gaan naar nieuwe internationale bondgenoten en zo de spanningen in

ons werelddeel verhogen? Ik zie deze door enkelen, godzijdank door minderheden, in onze Europese staten nog steeds gewenste richting van renationalisatie vooral daarom zo kritisch, omdat ze geen werkelijk vernieuwend beeld van de toekomst opent. Ze wijst ons een weg terug, hoewel door het politieke verleden van Europa beter zouden kunnen weten. Ja, dat willen we dus niet. Wat willen we dan wél?

We blijven kiezen voor een bevestiging, een vernieuwing van het Europese project zoals het nu wenselijk en noodzakelijk lijkt: weg van onnodige gedetailleerde regels en in plaats daarvan een vastbesloten nadering tot elkaar op die gebieden, die geen enkele natiestaat in Europa alleen kan regelen – noch door zijn politieke betekenis, noch door zijn geografische ligging.

Er bestaan oude goede en er bestaan zelfs nieuwe redenen voor Europese samenwerking. We moeten wat meer samengaan met het oog op het feit dat in dit tijdperk van digitalisering en razendsnelle technologische veranderingen alleen een continentale speler zich op de wereldmarkt kan handhaven. We moeten ook meer samengaan gezien de nog steeds bestaande migratiedruk, gezien het internationaal optredende terrorisme, maar ook gezien de instabiele wereldorde met nieuwe oorlogen in onze naaste omgeving.

Soms is er een schok voor nodig om bepaalde inzichten af te dwingen. Een schok kan heilzaam zijn. En ik heb de indruk dat de druk die door de nieuwe situatie is ontstaan, de Europese Unie in actie brengt. En als dat nog niet is gebeurd, beloven we elkaar vandaag dat we daarvoor gaan zorgen, dat in actie brengen. Als we zien wat er met het oog op nieuwe nationalistische en autoritaire verleidingen in enkele landen gebeurt en welke onzekerheid bij onze trans-Atlantische partner onder zijn nieuwe president is ontstaan, dan weten we wat wij als burgers in Europa te verdedigen hebben. Dan weten we welke grondslag voor ons bindend blijft, wanneer we de democratie en de vrede in dit werelddeel willen bewaren.

Niet alleen plichtsgetrouw, maar zelfs hartstochtelijk kan en moet nu weer gestreden worden voor datgene wat ons reeds lang een vanzelfsprekendheid leek: Voor de representatieve democratie. Voor het zegevieren van het recht. Voor de scheiding der machten. Voor de universele mensenrechten. We willen alles behouden wat met zoveel moeite in het verleden is bevochten en een essentieel element van de democratie vormt: geen enkele macht staat boven de wet. Ook de macht is aan wetgeving gebonden.

Het wordt tijd dat de Europese landen en vooral ook Duitsland, die zich lange tijd onder het schild van het Amerikaanse leiderschap hadden geïnstalleerd, zelfbewuster en zelfstandiger worden. We hebben een bijzondere verantwoordelijkheid voor de stabilisering van de internationale orde. Terecht discussiëren we erover, hoe Europa zijn defensiecapaciteit kan verhogen. Want we mogen de waarden waarop

het Europese project is gebaseerd niet prijsgeven. Maar we moeten ook op zoek gaan naar intelligente oplossingen, waarin zowel met de verschillen binnen de Europese Unie als met de nieuwe uitdagingen rekening wordt gehouden.

De Europese democratie, ook de Europese Unie, heeft geen behoefte aan gebrek aan zelfvertrouwen en evenmin aan escapisme. Ze verlangen onze inspanning en onze onvermoeide inzet. Het is vooral de jonge generatie die ik wil aanmoedigen, de generatie Maastricht die vandaag in deze stad bijeen is gekomen. Laten we eens over het Kanaal naar Groot-Brittannië kijken. Daar was de grote meerderheid van de 18- tot 34-jarigen voor het blijven van hun land binnen de Europese Unie. Maar er hebben veel minder jonge dan oudere mensen aan het referendum deelgenomen. Ik wil daarom een beroep doen op alle jonge Europeanen, niet alleen hier in de zaal: Meng je in de politiek. Geef je toekomst niet uit handen. Engageer je juist nu voor de idee van een verenigd Europa. En meng je actief in de discussie, in wat voor een Europa we willen leven. Het gaat immers niet alleen om jouw toekomst, maar ook om de toekomst van je kinderen en kleinkinderen.

In dat debat hoort ook thuis, dat we duidelijk zeggen: Europa is, zoals elk democratisch beleid, een werkstuk waaraan we voortdurend moeten blijven werken. Misschien loopt het ook in de Europese Unie van morgen niet altijd even soepel. Maar we moeten aan het Europa van overmorgen denken. Laat me Cees Nooteboom citeren, de grote Nederlandse verteller. Hij heeft eens geschreven: „Zolang iemand niet zelf iets doet, wordt zijn leven bepaald door de mensen en dingen die daarin voorkomen.“ Laten we van Europa dus weer meer onze eigen zaak maken, de zaak van alle burgers. De Europese Unie, die hier in Maastricht 'zo'n belangrijk stempel kreeg opgedrukt, is het waard dat we ons haar lot persoonlijk aantrekken.

Laten we vandaag tot slot nog eens terugblikken naar het verleden: Het was zeventig jaar geleden, toen een van de grote mannen uit die tijd, Winston Churchill, op een andere Europese universiteit zijn tijdgenoten toeriep: „Laat Europa ontstaan!“ En wij, wij antwoorden hem vandaag vanuit Maastricht: Wij geven Europa een toekomst!